

Etnologiskt perspektiv på konstgjord befruktning

Susanne Lundin. **Guldägget. Föräldraskap i biomedicinens tid.** 160 sidor. Lund: Historiska Media, 1997. ISBN 91-88930-12-2.

Recensent: Lena Lennerhed, fil dr i idéhistoria, Stockholms universitet.

Att få barn, bli förälder och bilda familj – det är en önskan de flesta människor har. Denna önskan uppfylls inte för alla, av olika skäl, men idag finns en möjlighet för många ofrivilligt barnlösa par att med medicinens och teknologins hjälp, med in vitro-fertilisering (IVF), bli föräldrar. Om människors känslor och tankar inför denna form av sk assisterad befruktning handlar Susanne Lundins bok »Guldägget – Föräldraskap i biomedicinens tid».

Guldägg är gynekologers benämning på det ägg man lyckats befrukta. I Lundins bok representerar guldägget snarare de ofrivilligt barnlösa dröm om ett föräldraskap, besvikelsen när den lyckade befruktningen uteblir och de ambivalenta känslorna när den realiseras. Lundin är etnolog verksam vid Lunds universitet, och det är alltså ur ett etnologiskt perspektiv IVF här analyseras.

De normativa föreställningarna

En utgångspunkt i boken är att den moderna reproduktionsteknologin är förenad med vissa normativa föreställningar. IVF frambringar barn, gör det möjligt för människor att bli föräldrar, men den frambringar även normer för vad som är att se som kvinnligt, manligt, föräldraskap och familj. Att gå igenom en in vitro-fertilisering innebär att gå igenom en biomedicinsk behandling men också en »identitetsformerande läroprocess», enligt Lundin. Och det är denna process som står i centrum för hennes intresse.

I »Guldägget» får vi möta par som upplever ett socialt utanförskap på grund av sin barnlöshet, män som upp-

lever sig omanliga och mindre virila på grund av sina »slöa» spermier, kvinnor som känner sig okvinnliga för att de inte kan bli mödrar. En slutsats Lundin drar är bl a att IVF utgår från en essentialistisk och även ålderdomlig syn på könen. Genom att IVF inte erbjuder ensamstående upprätthålls även den traditionella kärnfamiljens försteg framför andra familjeformer.

För IVF-personal och patienter

Det är en innehållsrik bok. En invändning jag har rör mängden namn ur den etnologiska och könsteoretiska forskningen som Lundin nämner, men som inte alltid tillför resonemanget särskilt mycket. Ett exempel är Thomas Laqueuer och hans bok »Om könsens uppkomst» (idag obligatorisk litteratur inom könsforskningen) som Lundin åberopar men egentligen inte använder.

En annan invändning är att Lundin vill säga så mycket på de 140 sidorna att olika tolkningar ibland skymmer varandra. I övrigt är dock boken välskriven och välstrukturerad. Lundin har en pedagogisk ambition, och »Guldägget» kan med fördel läsas av IVF-personal och patienter, liksom av andra intresserade. Och för den som till äventyrs aldrig funderat över föräldraskapets betydelse i vår tid är den en högst relevant bok. •

Förträffligt om barnlöshet

Nils-Otto Sjöberg, red. **Ofrivillig barnlöshet.** Rapport nr 37. 161 sidor. Svensk förenings för obstetrik och gynekologi arbets- och referensgrupp för ofrivillig barnlöshet, 1998. ISSN 1100-438X

Recensent: Kjell Henrikson, fd chefsöverläkare, Djursholm.

Svensk förening för obstetrik och gynekologi har varit en föregångare i den medicinska professionen när det gäller att ta fram »vårdprogram». Professor Bernt Kjessler var eldsjelen som initierade det system av arbetsgrupper som sedan vuxit till sig inom föreningen. Det unika med dessa grupper är att de har stått öppna för alla intresserade, även utanför universitetsklinikerna. På så sätt har det funnits en möjlighet för många gynekologer att vara med och fastställa »state of the art» inom det egna intresseområdet utan att arbeta vid universitetsklinikerna och att vidga sina kontakter och vyer.

Sedan slutet av 1970-talet har arbetsgruppen för ofrivillig barnlöshet varit verksam, och dess egen fruktsamhet har inte varit dålig; den har nu nedkommit med sin femte rapport. Redaktör har varit professor Nils-Otto Sjöberg i Malmö. Med dr Lottie Skjöldebrand Sparre och med dr Urban Waldenström har utgjort redaktionskommittén. Bland medarbetarna finns 27 av våra främsta experter på området.

Bred framställning

Det är en mycket bra skrift som denna kompetenta församling åstadkommit. Den ger en bred framställning av hur man utreder och behandlar infertilitet, ger vetenskaplig och klinisk bakgrund på ett både tekniskt-vetenskapligt och allmänmänskligt sätt.

Ofrivillig barnlöshet färgar hela livet, och utredning och behandling kan ta lång tid. Rapporten skildrar detta mycket fint, och den borde läsas av personer som har nedvärderat behandlingen av barnlöshet i sjukvården. Särskilt Ann Lalos avsnitt om »infertilitetskrisen» bör läsas av dessa.

Skriften är longitudinellt disponerad. Den börjar med första mötet med

patienten (Agneta Schnittger och Bo Fjällbrant, mycket klokt skrivet) och slutar med Mats Ahlgrens kloka synpunkter på hur den hett åstundade äntligen uppnådda graviditeten skall skötas (»Guldägget»). Dessemellan behandlas utredningsgången allmänt (Waldenström), och det ges epidemiologiska synpunkter (Ulf Högberg) samt olika orsaker till infertilitet och behandlingen av dessa, såväl med öppen kirurgi, laparoskopi, som med hormonell stimulering och in vitro-fertilisering (IVF). Möjligen kunde det ha varit en större samordning mellan olika avsnitt, så tex finns det delar i avsnittet om laparoskopisk kirurgi (Inger Bryman och Björn Källfelt) som också behandlas i Oton Lalos avsnitt om ovarial-, tubar- och peritonealfaktorn. Lalos föreskriver att operationsfyndet skall dokumenteras noga, men varför just på en förtryckt schablon? En enkel teckning med text ger ofta bättre vägledning!

Det finns ett bra, koncist avsnitt om ultraljud och infertilitet (Mats Wikland), där man möjligen kan undra hur pass enkel punktionen av extrauterin-graviditet med injektion av Methotrexate verkligen är. Det framställs som om alla kan göra det utan större träning.

I avsnittet om laparoskopisk kirurgi (Bryman-Källfelt) finns en fin diskussion om indikationer och preoperativ bedömning enligt Mage. Den gäller ju även för öppna operationer och borde ha hopredigerats med Lalos avsnitt.

I avsnittet om endokrina orsaker till infertilitet har beskrivningen av progesterontestet hamnat så att det inte klart framgår att detta ju enbart är aktuellt på amenorroiska patienter. Det blir också en viss dubblering i stycket om ovulation; även om det hänvisas till Waldenströms utredningsavsnitt tas samma saker upp igen.

IVF-avsnittet är utmärkt, klart och koncist (Lars Nilsson, Mats Wikland och Lars Hamberger). Det är bra att det finns ett avsnitt om OHSS, »ovarian hyperstimulation syndrom», sådant förekommer ju, och det är viktigt att få riktlinjer för behandlingen. Det finns ett långt avsnitt om missfall, och det är dels mycket bra och viktigt att det finns, dels är det sakligt utmärkt. Definitionen av »upprepade missfall» är dock oklart given, är det 2 eller 3? Det är bra att Stray-Pedersens resultat tas fram, »tender loving care» kan aldrig vara farligt och är säkert åtminstone väldigt skönt för de stackars patienterna.

Överhuvudtaget betonas i skriften

vikten av kontinuitet i vården av infertila patienter, samma doktor skall hålla i utredningen. Man önskar att detta skulle betonas mer även på andra av medicinens områden! Alltför många »onödiga» kontroller har av »rationaliseringskäl» tagits bort i vården, och därmed har många uppföljnings- och återföringsmöjligheter försvunnit, och säkert en del av patienttillfredsställelsen.

Några invändningar

Så finns det naturligtvis alltid något att ifrågasätta: Hur ofta är exempelvis utredningen möjlig att avsluta inom fyra månader? Men det är naturligtvis viktigt att driva utredningen effektivt och logiskt, och här är skriften mycket bra på så sätt att det många gånger sägs klart ut vad som inte behöver utredas.

Att mannen inte skall undersökas förrän spermprov tagits är väl tveksamt, för det första är det ganska »jämligt» att undersöka båda parter, dessutom kan ju värdefull information faktiskt fås fram inför ett spermprov.

Att basaltempkurvan är osäker som ovulationsmätare är odiskutabelt, men den kan vara av värde i kombination med mensalmanacka och indikator för vidare provtagning. Med reservation förstås för långvarigt bruk; det är av ondo och förlänger bara utredningen. Vad är skillnaden mellan HUSG och HSS? Så vitt jag förstår är det samma sak?

Utmärkt handledning!

Författarna, redaktionen och läsarna är att lyckönska till en utmärkt handledning i utredningen av och behandlingen av det ofrivilligt barnlösa paret. •

Märklig bok om norska läkares roll i motståndsrörelsen

Maynard M Cohen. **A stand against tyranny. Norway's physicians and the Nazis.** 323 sidor. London: The Royal Society of Medicine Press, 1997. Pris £25. ISBN 1-85315-3001.

Recensent: *Sven-Erik Bergentz, professor, Malmö.*

Detta är en ganska märklig bok. Författaren, Maynard Cohen, är en snart 80-årig världsberömd amerikansk neurolog, professor vid Department of Neurological Sciences vid St Lukes Medical Center i Chicago, och tidigare president för American Academy of Neurology. Han besökte Oslo första gången 1951 för att hålla föreläsningar i neuropatologi. Han blev fascinerad av sina norska kollegers berättelser om ockupationstiden, sökte och fick ett Fulbrightstipendium som gjorde det möjligt för honom att 1977 komma tillbaka och tillbringa ett helt år i Oslo. Under den tiden lärde han sig norska, läste i den omfattande litteraturen om ockupationstiden och skaffade sig ett brett kontaktnät av norska vänner, som han sedan upprätthållit.

Utdrag ur dagböcker

I den bok han nu skrivit berättar han i detalj, ofta med hjälp av långa utdrag ur de norska vännernas dagböcker, om hur norska läkare tog ledningen i motståndsrörelsen omedelbart efter ockupationen den 9 april 1940. De utnyttjade skickligt det faktum att de hade goda möjligheter att kommunicera med varandra, bl a genom att de som läkare fick behålla sina bilar och att de kände varandra väl, eftersom alla utbildats vid Norges enda medicinska högskola. De utnyttjade också sina kontakter med kolleger i andra länder, inte minst Sverige, och kunde ordna pålitliga flyktvägar och tillflyktsorter utomlands i kritiska situationer. Sina professionella kunskaper kunde de också framgångsrikt utnyttja för att lura tyska officerare som inte sällan led av en oresonlig baccillskräck.

Detaljrik historiebeteckning

Boken är fylld av detaljer, vilka ju ofta är mest intressanta i historien. Den börjar med berättelsen om Fritjof Nansen och hans insatser i Ryssland för att rädda människor från hungersnöd efter första världskriget, och hans nära vän och medarbetare Vidkun Quisling, som senare kom i öppen strid med sonen Odd Nansen om arvet efter fadern. Stort utrymme ägnas åt Odd Nansen, som tillbringade de två sista krigsåren i tyska koncentrationsläger.

Mycket läsvärd bok

Det är en ovanlig, ganska märklig och mycket läsvärd bok. •